

лізоване з шестирічного (семирічного) віку, оскільки відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» [7] з двомісячного віку до трьох років дитина відвідує ясла, а від трьох років і до шести (семи) – дитячий садок, отримуючи, тим самим, дошкільну освіту.

Очевидно, що віковий критерій багато в чому визначає можливість дитини бути учасником певних правовідносин.

Запропоновану нами класифікацію не можна вважати завершеною в силу розмаїття особистих немайнових прав дитини, проте вона може допомогти детальніше охарактеризувати цю специфічну категорію прав дитини.

Результати проведеного дослідження свідчать, що особисті немайнові права неповнолітніх настільки багатогранні і багаторівневі, що класифікувати їх лише за одним критерієм неможливо. Саме тому вважаємо за доцільне надати власну класифікацію: 1) за способом виникнення: особисті немайнові права, що виникають з моменту народження; особисті немайнові права, що виникають в процесі розвитку дитини (набуті права); особисті немайнові права, що виникають з підстав, визначених у законі; 2) за предметом виховання: особисті немайнові права, що виникають з обов'язку батьків виховувати дітей; особисті немайнові права, що виникають з обов'язку держави виховувати неповнолітніх громадян; 3) залежно від нормативного закріплення: особисті немайнові права закріплені законом; особисті немайнові права, що існують незалежно від правового регулювання (не визначені та не закріплені законом); 4) залежно від несприятливих умов, у яких опинилася дитина: особисті немайнові права дітей, що залишилися без батьківського піклування; особисті немайнові права дітей-інвалідів та дітей з особливостями психофізичного розвитку; особисті немайнові права дітей, що постраждали від стихійних лих, аварій, катастроф; особисті немайнові права дітей-біженців; особисті немайнові права дітей, що перебувають у спеціальних виховних установах; 5) залежно від системи відносин, у якій

вступає дитина, або обставин, що виникають незалежно від волі дитини, можна виділити: особисті немайнові права дітей, що виникають в сім'ї; особисті немайнові права дитини, що виникають при взаємодії дитини з суспільством; особисті немайнові права дитини, що виникають при настанні несприятливих умов та екстремальних ситуацій; 6) залежно від зв'язку немайнових прав з майновими на: особисті немайнові права неповнолітніх, пов'язані з майновими; особисті немайнові права неповнолітніх, не пов'язані з майновими; 7) за предметом правового регулювання на: немайнові права дитини, урегульовані конституційним правом; немайнові права дитини, урегульовані цивільним правом; немайнові права дитини, урегульовані сімейним правом; немайнові права дитини, урегульовані іншими галузями права; 8) за колом осіб: загальні та спеціальні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Ольховик Л. А.* Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ольховик Л. А. – Х., 2006. – 219 с.
2. *Федюк Л. В.* Система особистих немайнових прав у цивільному праві. Монографія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 148 с.
3. *Король И. Г.* Личные неимущественные права ребёнка по семейному праву Российской Федерации : научно-практическое пособие. – Москва : Проспект, 2010. – 160 с.
4. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 // *Голос України* від 12.03.2003 – № 45.
5. *Стефанчук Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03 / Стефанчук Р. О. – К., 2008. – 242 с.
6. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 23.07.1996. – № 30. – Ст. 141.
7. *Закон України «Про дошкільну освіту»* // *Відомості Верховної Ради України* від 07.12.2001 р. – № 49. – Ст. 259.

The article highlights the different scientific approaches to the classification of the moral rights; study the notion of «moral rights of the child». In the above privacy, analyzed the fundamental rights of the child.

В статье рассматриваются разные научные подходы относительно классификации личных неимущественных прав; исследуется понятие «личные неимущественные права ребёнка». В частности, проанализированы основные виды прав ребёнка.

ЗАХИСТ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ПОДРУЖЖЯ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Лобанова Т. В.,

молодший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено дослідженню особливостей захисту особистого немайнового права подружжя на свободу та особисту недоторканність. Значну увагу приділено проблематиці встановлення режиму окремого проживання подружжя та попередження насильства в сім'ї в контексті захисту особистого немайнового права подружжя на свободу і особисту недоторканність.

Ключові слова: особисте немайнове право, права подружжя, захист, право на свободу, право на особисту недоторканність, сім'я, окреме проживання, місце проживання, насильство в сім'ї.

Право особи на свободу та особисту недоторканність закріплюється і гарантується нормами конституційного [1, ст. 29], цивільного законодавства [2, ст. 288, 289], міжнародно-правовими актами, а саме, Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [3, с. 40, с. 56], Європей-

ською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [3, с. 540] тощо.

Чоловіку та дружині гарантоване право на свободу і особисту недоторканність, яке згідно зі ст. 56 СК України передбачає право на вибір місця свого проживання, право на вжиття заходів, які не заборонені законом і не

суперечать моральним засадам суспільства щодо підтримання шлюбних відносин, право на припинення шлюбних відносин.

Слід погодитись з тим, що право чоловіка та жінки на свободу не обмежується зазначеними правами, оскільки інші аспекти права подружжя на свободу одержали своє регулювання у нормах інших нормативних актів, які поширюються на всіх громадян України, незалежно від їх сімейного стану [4, с. 68].

Згідно зі ст. 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Статтею 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» встановлено: громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, гарантуються свобода пересування та вільний вибір місця проживання на її території, за винятком обмежень, які встановлені законом. У розумінні вказаного закону свобода пересування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Вільний вибір місця проживання чи перебування розуміється як право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, на території якої вони хочуть проживати чи перебувати [5].

Необхідно зазначити, що в нормальному стані сама родина найбільш заінтересована у спільному проживанні, адже саме спільне проживання створює необхідні передумови для розвитку сім'ї та здійснення її функцій [6, с. 98]. Але існують випадки, коли спільне проживання подружжя є неможливим. Саме тоді подружжя може скористатись своїм правом на свободу, згідно з яким зміна місця проживання одним із подружжя не тягне за собою виникнення у другого із подружжя обов'язку також змінити місце проживання.

Однак постійне окреме проживання подружжя не буде сприяти зміцненню сім'ї та належному вихованню дітей обома батьками. Тому вважається, що можливість окремого проживання подружжя носить характер тимчасовості, адже постійне тривале окреме проживання може призвести до втрати сімейних зв'язків і розірвання шлюбу. Тому важко переоцінити роль спільного проживання подружжя і слід погодитись з тим, що сім'я може ефективно виконувати свою соціальну роль і функції за умови спільного проживання подружжя [7, с. 108].

Важливим є те, що ч. 1 ст. 56 СК України, закріплюючи право на вільний вибір подружжям свого місця проживання, не встановлює жодних обмежень такого права у вигляді наявності поважних причин для прийняття рішення про роздільне проживання. Право вирішувати, яку форму подружнього життя обрати, належить лише чоловіку і дружині.

І. В. Алопій вважає, що існує певна неузгодженість між ч. 1 ст. 56 СК України та ч. 2 ст. 3 СК України, згідно

з якою подружжя вважається сім'єю в тому разі, коли подружжя не проживає разом певний час з поважних причин [8, с. 51]. Можна погодитись, що говорячи про поважність причин для окремого проживання, СК України певним чином суперечить нормі, яка передбачає право на вільний вибір подружжям свого місця проживання і не передбачає жодних обмежувальних умов для його здійснення.

СК України розглядає спільне проживання як право подружжя та передумову створення сім'ї. Дещо інший підхід містить законодавство Франції, де спільне проживання є обов'язком подружжя. Стаття 215 Французького Цивільного кодексу встановлює, що подружжя зобов'язується проживати разом [9, с. 70]. Наявність у законодавстві Франції обов'язку подружжя проживати разом пояснюється тим, що Французький Цивільний кодекс датується 1804 роком і, незважаючи на зміни і доповнення, які були до нього внесені, цей документ все ж таки зберіг певні архаїчні норми. Подібну норму містить і Цивільний кодекс Японії, де передбачено, що чоловік та жінка зобов'язані проживати разом та надавати одне одному взаємну підтримку та допомогу [10, с. 976].

Одним із методів захисту права подружжя на свободу є встановлення так званого режиму сепарації, тобто режиму окремого проживання подружжя. Необхідно зазначити, що режим «сепарації» знайомий не лише українському законодавству. Так, режим окремого проживання подружжя притаманний законодавству Франції, Швейцарії, Бельгії, Іспанії, Португалії, Данії, Фінляндії, Норвегії, Польщі, окремих штатів США тощо. В кожній країні існують свої моделі встановлення режиму «сепарації», серед яких виділяють такі: 1) модель, яка має на увазі «сепарацію» та розірвання шлюбу як дві окремі категорії; 2) модель, яка передбачає однакові підстави для «сепарації» та розірвання шлюбу, але різні наслідки; 3) модель, яка розглядає встановлення режиму «сепарації» як обов'язкову передумову розірвання шлюбу [11, с. 78]. Режим окремого проживання, передбачений ст. 119 СК України, належить до першої моделі встановлення режиму «сепарації».

Існує правова позиція, яка стверджує, що СК України, з одного боку, закріплює особисте немайнове право подружжя на свободу та особисту недоторканність, а з іншого – порушує це право, передбачаючи режим окремого проживання подружжя. На підтримку такої позиції існують такі доводи: відповідно до ч. 1 ст. 119 СК України суд, за заявою подружжя або за позовом одного із подружжя, може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання чоловіка та (або) дружини проживати спільно; це положення суперечить не тільки ч. 1 ст. 56 СК, яка закріплює право подружжя на вибір місця свого проживання, а й ч. 1 ст. 33 Конституції України, в якій зафіксоване право особи на свободу пересування та вільний вибір місця свого проживання [12, с. 143]. Слід не погодитись з вказаною позицією, оскільки інститут «сепарації» – це саме та можливість, яка дозволяє уникнути, можливо, найтяжчого стресу для сім'ї – розлучення. Крім того, вважаємо, що сам інститут «сепарації» передбачає її встановлення за згодою подружжя. Режим «сепарації» встановлюється або за спільною заявою подружжя, або за позовом одного із подружжя, в разі незгоди з яким інший з подружжя може здійснити своє право на розірвання шлюбу.

бу, якщо ж він цього не робить, то виражає згоду проживати роздільно. Тому слід підтримати позицію З. В. Ромовської, яка стверджує, що встановлення режиму окремого проживання не порушує права подружжя, а є юридичним закріпленням одного з проявів права кожного з подружжя на особисту свободу [13, с. 259]. Зазначену позицію поділяють також такі відомі науковці як С. М. Лепех [11, с. 82], І. В. Жилінкова [4, с. 171] та інші.

Отже, встановлення режиму окремого проживання подружжя є способом захисту права подружжя на вибір місця свого проживання, а також одночасно можливим шляхом здійснення права подружжя на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства щодо підтримання шлюбних відносин.

Разом з тим, говорячи про позитивну роль режиму окремого проживання подружжя в питаннях захисту особистого немайнового права подружжя на особисту недоторканність, необхідно відмітити і певну недосконалість вказаного інституту. Так, згідно зі ст. 119 СК України подружжю можна встановити режим окремого проживання за рішенням суду. Припинення ж такого режиму можливе як за рішенням суду, так і в разі фактичного поновлення сімейних відносин. Встановлення режиму окремого проживання подружжя породжує низку наслідків. У разі встановлення режиму окремого проживання майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутих у шлюбі, а дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

Однією з проблем, яка може виникати в процесі застосування норм СК України про встановлення режиму окремого проживання, є реєстрація дитини, народженої подружжям, яке фактично знаходиться у режимі «сепарації», але фактично поновило подружні стосунки. Цілком логічно, що органи РАЦС в цьому випадку будуть вимагати від батька дитини заяви про визнання батьківства, і в разі відмови батька дитини таку заяву надати, мати буде змушена визнавати батьківство в судовому порядку. Виникнення такої ситуації є результатом прогалини в сучасному законодавстві і можна погодитись з авторами, які пропонують внести відповідні зміни до Сімейного кодексу України, встановивши, що режим роздільного проживання подружжя припиняється за рішенням того самого органу, який його постановив, тобто суду [14, с. 128-130].

Порушенням права чоловіка та дружини на свободу та особисту недоторканність вважаються примушування до збереження чи припинення шлюбних відносин, примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства.

На охорону права подружжя на особисту недоторканність спрямовані положення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [15]. Під насильством в сім'ї розуміють будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї відносно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. В Україні діє ціла система органів публічної влади, яка має на меті попередження насильства та усунення реальної загрози вчинення насильства в сім'ї, забезпечення здійснення чле-

нами сім'ї своїх прав на особисту недоторканність. До вказаних органів належать: спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї – Міністерство соціальної політики України, відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, органи опіки і піклування, кризові центри для членів сімей, в яких вчинено насильство в сім'ї, центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Необхідно зауважити, що основні засоби захисту подружжя від насильства в сім'ї знаходяться в сфері публічно-правового регулювання суспільних відносин, разом з тим, не згадавши їх, ми не зможемо повністю розкрити тему особливостей захисту права подружжя на особисту недоторканність.

З метою захисту немайнового права подружжя на особисту недоторканність законодавцем було введено поняття офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, виноситься попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. В разі якщо особа, що отримала офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, повторно вчиняє таке насильство, ця особа направляється до кризового центру для проходження корекційної програми, яка спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство [15, ст. 10]. Одним із можливих шляхів здійснення чоловіком та дружиною особистого немайнового права на особисту недоторканність є отримання захисного припису відповідно до ст. 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». Захисний припис може бути винесено особі, яка є членом сім'ї, вчинила насильство в сім'ї та отримала офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію чи дії відносно жертви насильства в сім'ї протягом строку, визначеного приписом, але не більше ніж 90 календарних днів. Так, може бути заборонено чинити конкретні акти насильства в сім'ї, отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства, розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство, відвідувати жертву насильства, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї, вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї тощо.

Разом з тим норми, що стосуються правил винесення захисного припису, як засобу охорони особистого немайнового права подружжя на особисту недоторканність, потребують вдосконалення. Так, необхідно погодитись з тим, що порушення вимог захисного припису тягне за собою адміністративну відповідальність, яка є неадекватною. Наприклад, у справі № 3-1145/10⁹ про порушення вимог захисного припису та погрози застосувати насильство до колишньої дружини порушник відбувся штрафом у 85 грн. [16, с.117 – 118].

Отже, по суті, захисний припис не вирішує проблем того з подружжя, хто виявився жертвою насильства, і слід погодитись з пропозицією змінити форму захисного припису по суті, а саме: встановити, що вказаний

припис видається судом жертві насильства як «охоронний ордер» з обов'язковим ознайомленням кривдника з покладеними на нього обмеженнями [16, с. 119].

Засобом захисту права подружжя на свободу та особисту недоторканність є можливість розірвання шлюбу. По суті, розірвання шлюбу є універсальним способом захисту особистих немайнових прав подружжя, що застосовується в разі неможливості вирішити розбіжності, що виникли у подружжя. В разі використання розірвання шлюбу як засобу захисту прав подружжя, факт порушення особистого немайнового права подружжя буде слугувати підставою для його розірвання.

Підсумовуючи сказане, слід відмітити, що цінність права подружжя на свободу виявляється, перш за все, у гарантованій державою можливості кожного із подружжя самостійно обирати місце проживання, а одним із методів захисту права подружжя на свободу є встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Захист права подружжя на особисту недоторканність є необхідною передумовою становлення здорового суспільства. На жаль, заходи, які передбачені спеціальним законодавством та спрямовані на захист членів сім'ї від будь-яких проявів насильства, є недостатніми та неадекватними цінності такого соціального явища як сім'я. Отже, законодавчі норми, що стосуються питань захисту особистого немайнового права подружжя та інших членів сім'ї на особисту недоторканність, потребує подальшого удосконалення, спрямованого на розробку нових превентивних заходів та посилення відповідальності порушника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України – 1996 – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. Ст. 356.
3. *Международные акты о правах человека*. Сборник документов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. – С. 40, 56.

The article is devoted to research of features of defence of the personal unproperty right for the married couples on freedom and bodily security. Separate attention is spared to the range of problems of establishment of the mode of separate residence of the married couples and warning of violence in family in the context of defence of the personal unproperty right for the married couples on freedom and bodily security.

Статья посвящена исследованию особенностей защиты личного неимущественного права супругов на свободу и личную неприкосновенность. Отдельное внимание уделено проблематике установления режима раздельного проживания супругов и предупреждения насилия в семье в контексте защиты личного неимущественного права супругов на свободу и личную неприкосновенность.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Непочатих В. О.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено розкриттю особливостей цивільно-процесуальної підсудності та підвідомчості індивідуальних та колективних трудових спорів при розгляді справ у суді першої інстанції.

Ключові слова: індивідуальний трудовий спір, колективний трудовий спір, цивільна юрисдикція, підсудність, підвідомчість, цивільний процес.

Право на працю (й інші трудові права) є таким же природним, властивим людині нашого часу, як і право на життя. Від того, наскільки реальне це право, залежить реальність інших прав соціально-економічного характеру.

4. *Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар* / За ред. Жилінкової І. В. – Х.: Ксилон, 2008. – С. 168.

5. *Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»* // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.

6. *Сімейне право України: підручник* / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – С. 98.

7. *Пчелинцева Л. М.* Семейное право России. – 4-е изд., перераб. / Л. М. Пчелинцева. – М.: Норма, 2006. – С. 108.

8. *Апопій І. В.* Сімейне право України. 2-ге вид. пер. та доп. Навч. посіб. / Апопій І. В. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 51.

9. *Нечаева А. М.* Семейное право: учеб. пособие для бакалавров / А. М. Нечаева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2012. – С. 70.

10. *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов* / Под ред. Р. А. Стефанчука. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 956.

11. *Лепех С. М.* Сімейне право України: навч. посібник / С. М. Лепех. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – С. 78.

12. *Сімейне право України. Підручник* / За ред. Ю. С. Червоного. – К., 2004. – С. 143.

13. *Ромовська З. В.* Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – С. 259.

14. *Лепех С. М.* Інститут сепарації: проблеми застосування // *Право України*. – № 3 – 2003. – С. 128 – 130.

15. *Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»* // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

16. *Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001 – 2011 роки* / Кол. авт.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін.; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Шевченко. – Х.: Видавництво «Права людини», 2001. – С. 117 – 118.

The article is devoted to research of features of defence of the personal unproperty right for the married couples on freedom and bodily security. Separate attention is spared to the range of problems of establishment of the mode of separate residence of the married couples and warning of violence in family in the context of defence of the personal unproperty right for the married couples on freedom and bodily security.

Статья посвящена исследованию особенностей защиты личного неимущественного права супругов на свободу и личную неприкосновенность. Отдельное внимание уделено проблематике установления режима раздельного проживания супругов и предупреждения насилия в семье в контексте защиты личного неимущественного права супругов на свободу и личную неприкосновенность.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Непочатих В. О.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Статтю присвячено розкриттю особливостей цивільно-процесуальної підсудності та підвідомчості індивідуальних та колективних трудових спорів при розгляді справ у суді першої інстанції.

Ключові слова: індивідуальний трудовий спір, колективний трудовий спір, цивільна юрисдикція, підсудність, підвідомчість, цивільний процес.

Трудові права, як найбільш важливі соціально-економічні права людини, гарантуються не тільки Україною, а й усім світовим співтовариством. Визнання і гарантії даних прав були проголошені в таких основних міжнародних доку-